

Հայաստանի Հանրապետության
Քաղաքացիության Կոմիտեի նախագահ

Ի

Էդիկ Բաղդասարյան

Ի

**Իրանահայ Կամայնքի
Ամբողջական Կամառոտ**

Ա

Քարմութուն

Ի

2 հատորով

Տարոր 2

Ք

ISBN : 978-1-927860-31-1

WWW.Edic-Baghdasarian.com

Ինչպիսիք
2015

Էդիկ Բաղդասարյան

Իրանահայ Համայնքի Ամբողջական Համառոտ Պատմություն (ԻՀԱՀՊ)

2 հատորով

Հատոր II

**Իրանահայ գաղութօջախների և
հասարակական-մշակութային պատմություն**

**Տորոնտո
2015**

Edic Baghdasarian
A Concise History of the Armenians in Iran
(In Armenian)
In 2 Volumes
Volume 2

© Edic Baghdasarian 2015 © Էդիկ Բաղդասարյան

ISBN : 978-1-927860-31-1

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ԻՐԱՆԱՀԱՅ ԳԱՎԱՌՆԵՐԸ 9

Ներածություն..... 9

ԻՐԱՆԻ ԱՇԽԱՀՐԱԳՐԱԿԱՆ ԲԱԺԱՆՈՒՄՆԵՐԸ 18

I- Հյուսիսային շրջան 20

Հյուսիսային շրջանի նահանգները 20

1- Թավրիզ 21

2- Մարանդ-Ջուլֆա 32

3-Մակու 34

4-Խոյ 37

5-Մալմաստ 40

6-Ուրմիա..... 48

7-Բարանդուզ 54

8- ՍՈՒԼԴՈՒԶ կամ ներկա ՆԱՂԱԴԵ 55

9- Սովուջբուլաղ կամ ներկա Մահարաղ..... 56

10- Միանդուար եւ Թաղիարաղ 57

11- Մարաղա..... 58

12-Արդաբիլ..... 61

13-Ղարաղաղ՝ Փայտակարան 62

14- Սոմա եւ Բրադոստ (Պռատոստ) գավառներ 69

15- Չանջան, Սուլթանիե 69

II- Հարավային շրջան 71

Սպահան նահանգ..... 71

1-Սպահան եւ Նոր Ջուղա..... 72

2-Սպահան նահանգի նախկին եւ ներկա հայաբնակ գավառները 83

2-2-Լնջան..... 84

2-3-Քյարվանդ 84

3- Շահինշահր քաղաքը 88

4- Քաշան 89

II-2-Չարմահալ նահանգ (գավառ)..... 89

II-3- Խուզստան Նահանգ 96

1-Աբադան..... 97

2-Ահվազ 101

3-Մասջեդ Սուլեյման 104

4-Խոռամշահր 105

5-Աղաջարի 105

Խուզստանի հայաբնակ այլ քաղաքներ 106

Բանդար Մահշահր (Մաշուր) 106

Անդիմեշկ.....	106
Գաչասարան	106
Լալի.....	106
Հավթթել.....	106
Նավթ Սֆիդ	107
Հայ կյանքը Սալեհաբադում	107
II-4-Բուշեհր Նահանգ.....	107
II-5-Հորմոզգան նահանգ.....	110
II-6-Քերման նահանգ	111
II-7-Ֆարս նահանգը և.....	112
հարավային շրջանի այլ վայրեր	112
Հարավային շրջանի այլ քաղաքներ.....	116
ա-Պարսկաստանում	116
բ-Պարսկաստանից դուրս	116
Քարուլ.....	118
Քաշկար.....	119
Նոր Ջուղայի թեմ	119
III- Կենտրոնական շրջան	120
III- 1- Լորեստան նահանգ.....	122
III-1-ա- Բուրվարի գավառը.....	122
III-1-բ-Գյափլա գավառը	131
III-1-գ-Բրուջերդ(بروجرد).....	133
III-2-Կենտրոնական (Մարբազի) նահանգ.....	133
III-2-ա-Քյազազ գավառ.....	133
III- 2-բ-Քյամարա գավառը.....	139
III-2-գ- Ղարադան գավառը.....	143
III-2-դ-Արաքը եւ Կենտրոնական նահանգի այլ վայրեր.....	149
III-2-ե- Համադան նահանգը	151
III-2-ե-1-Համադան քաղաքը.....	151
III-2-ե-2-Մալայեր գավառը	154
III-3-Գիլան նահանգ	155
III-3-ա- Ռաշտ	157
III-3-բ-Էնզելի (Անգալի)	160
III-4-Մազանդարան, Գոլեստան(Գորգան)_եւ Սեմնան նահանգները	162
Գորգան	164
Բաբոլ(Բարֆրուշ)-	165
Բանդար Գյազ(بندر گز)	165
Մաշադսար(مشهدسر).....	165
Հայքաշեն (Նուր, Մահմուդաբադ).....	166
Գորգանը (Աստարաբադ) և.....	166
հայաբնակ Ղորող (Ղորող) գյուղը.....	166

III-5-Ղազվին նահանգ 168

III-6-Քերմանշահան եւ Քորդստան նահանգներ..... 170

III-7-Խորասան 172

III-8-Թեհրանի նահանգ..... 175

Իրանահայության թիվը այսօր 190

ԻՐԱՆԱՀԱՅ ՄՇԱԿՈՒՅԹ 191

1-Ներածություն 191

2- Իրանահայ դպրոցներ..... 193

Իրանահայ դպրոցները երկրորդ համաշխարհային պատերազմից հետո 195

3-Գիտությունը Իրանահայության մոտ եւ Իրանահայ նշանավոր
դասախոսներ..... 214

4- Իրանահայ տպագրություն եւ մամուլ 231

Ա. Հայկական տպարաններում տպագրված գրքերի վիճակագրություն 236

Բ-Հայ մշակույթի մասին Իրանում տպագր. գրականություն (պարսկերեն) ... 237

Իրանահայ մամուլ..... 238

Իրանահայ մամուլը 1894-2012 թթ. 238

Իրանահայ օրացույցներ, տարեգրքեր 250

Իրանահայ առաջին օրացույցը 252

Իրանահայ տարեգրքեր 253

6-ԻՐԱՆԱՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ 254

    «Նոր Էջ» եւ Նոր էջականներ 261

    Իրանահայ Գրողների Միություն 264

    Թեհրանահայ Գրական Ծրջանակ..... 270

Իրանահայ թարգմանիչներ-հայ գրականությունը պարսկերեն 273

Իրանահայ թարգմանական եւ պատմաբանասիրական գործը 273

Պարսկագիր հայ գրողներ (Գեղարվեստական Գրականություն)..... 287

Իրանահայ հայագիր գեղարվեստական թարգմանիչներ..... 289

Իրանահայ հայերենագիր թարգմանիչներ..... 290

7- Իրանահայ Պատմագիրներ եւ Բանասերներ 293

Իրանահայ Բառարանագրություն 310

Իրանահայ նշանավոր մշակույթի գործիչներ արտերկրում եւ հայրենիքում .. 314

Ա-Հայրենադարձ Իրանահայ Դեմքեր..... 314

Բ-Արտերկրի նշանավոր իրանահայ մշակութային դեմքեր 318

8- Իրանահայ Ճարտարապետություն 320

Վանքային Համալիրներ 320

    Ս. Թաղեի վանք..... 320

    Ս. Ստեփանոս Նախավկա (Դարաշամբի) վանք 322

    Ծործորի վանքը 323

Եկեղեցիների Ճարտարապետական ոճերը 325

Իրանահայ նշանավոր ճարտարապետներ-ճարտարագետներ 329

Իրանահայ ժամանակակից նշանավոր ճարտարապետներ..... 333

9- Իրանահայ Կերպարվեստը..... 335

Գեղանկարչություն 335

Իրանահայ լուսանկարիչներ 347

10- Իրանահայ Երաժշտություն 350

11- Իրանահայ Թատրոն 360

Թեհրանահայ թատրոնը եւ կինոն 361

Թավրիզի Հայկական թատրոնը 365

Նոր Ջուղայի թատրոնը 375

Հայ թատրոնը Ռաշտ եւ Էնզելի քաղաքներում 375

Իրանահայ Թատրոնի Երեւելիները 381

Հայրենադարձ իրանահայ թատերական գործիչներ 390

12-Իրանահայ Կինոարվեստ 391

Իրանահայերին պատկանող կինոթատրոններ 394

Իրանահայ կինոստուդիաների հիմնադիրները 395

ԻՐԱՎՀԱՅ ՆՇԱՆԱՎՈՐ ԿԻՆՈԳԵՐԱՍԱՆՆԵՐ 396

Իրանական հեռուստատեսությունում աշխատող իրանահայեր 398

13- Իրանահայ Մարզանք Եւ Մարզիկներ 399

Կռփամարտ (Բռնցքամարտ) 400

Թեհրանի հավաքականի անադմներ 404

Ծանրամարտ 405

Ըմբշամարտ 407

Լեռնագնացություն 407

Թեթեւ Ատլետ 408

Լող 409

Մարմնամարզություն 410

Դահուկախաղ 411

Փուտբոլ 411

Բասկետբոլ 413

Վոլեյբոլ 414

Թենիս 414

Պինգ-Պոնգ 415

Հրացանաձգություն 415

Հեծանվորդություն (Հեծանվավազք) 416

Սուսերամարտ 416

Թեկվանդո 416

Շախմատ 417

Հոկի 417

Մեքենավարություն 418

Նշանառություն 418

ԱՅԼ 418

Իրանահայ Փուտբոլի Մրցավարներ 418

Իրանահայ Մարզական Ակումբները 419

14- Իրանահայ Սկաուտական Շարժումը 420

ՀԱՎԵԼՎԱԾ	422
ՀԱՅԵՐԸ ԻՐԱՆԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿՈՒՄ	422
Վերջաբան	431
ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ	432
Ա - Հայերեն	432
Բ-Անգլերեն	451
Գ- Պարսկերեն	454
Դ- Պարբերական մամուլ, հանրագիտարան եւ արխիվ	461
Էդիկ Բաղդասարյան	462
Հայագիտական աշխատությունների ցանկ	465
Հոդվածներ	478
Տեխնիկական աշխատություններ`	485